

Титова „америчка турнеја“ 1963. године – посета Бразилу, Чилеу, Боливији, Перуу и Сједињеним Америчким Државама

АПСТРАКТУМ: У чланку је анализирана и стављена у шири контекст међународних збивања посета Јосипа Броза Тита земљама Латинске Америке и Сједињеним Америчким Државама 1963. године. Указано је на узроке појачаног интересовања за Латинску Америку, значај који је посета имала за развој билатералних односа Југославије и Латинске Америке, утицај посете на међународне догађаје али и на односе Југославије и САД. Била је то прва и најзначајнија посета југословенског лидера Белој кући, будући да је одредила перспективу југословенско-америчких односа у наредне две деценије.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Бразил, Чиле, Боливија, Перу, Мексико, Латинска Америка, САД, Југославија, несврстаност, колонијализам, деколонизација, дезатомизација.

Година 1963. најавила је нову етапу у међународним односима. Кубанска криза из претходне године довела је до врхунца ниво затегнутости односа између Истока и Запада. Међународну сцену нису напуштала апокалиптична предвиђања о избијању нуклеарног рата. После решења Карипске кризе завладали су оптимизам и вера у завршетак хладноратовских конфронтација. Значајну улогу у таквој констелацији међународних односа имала је и Југославија. Дипломатска активност њеног лидера била је запажена и очекивана. Југославију су те, 1963. године посетили многи светски званичници, међу којима је најважније био председник совјетске владе Никита Сергејевич Хрушчов.¹ Најзначајнија дипломатска активност Јосипа Броза Тита у току 1963. године била је његова посета земљама Латинске Америке: Бразилу, Чилеу, Боливији,

¹ Поред Хрушчова, Југославију су посетили и председници румунске владе Георгију Деж, бугарске Тодор Живков и мађарске Јанош Кадар, председник Мексика Адолфо Лопез Матеос, председник Финске Урхо Кеконен, генерални секретар Уједињених нација У Тант, државни секретар САД Дин Раск, председник УАР Гамал Абдел Насер, председник Индонезије Ахмед Сукарно, председник Либерии Вилијам Табман, цар Етиопије Хаиле Селасије, министар иностраних послова Ирана Абас Арам.

Перуу и Мексику, говор на 18. заседању Генералне скупштине Уједињених нација и сусрет са америчким председником Џоном Кенедијем у Вашингтону. Односи Југославије са земљама у развоју били су значајан фактор у међународној политици, будући да су те земље радиле на усаглашавању својих гледишта, ставова и политике са политиком неангажованих земаља, што је било у вези са очувањем мира у свету и стварањем нових, праведнијих међународних односа. Дипломатски напори Јосипа Броза Тита били су усмерени ка доследном поштовању принципа активне мирољубиве коегзистенције, а највише су дошли до изражаја током његове „латиноамеричке турнеје“.²

Зашто је Тито одлучио да посети Латинску Америку 1963. године? У Латинској Америци крајем 50-их и почетком 60-их година одвијала су се врло динамична друштвено-политичка кретања. „Прогресивне“ друштвене снаге бориле су се за структуралне, социјално-економске реформе и независан развој који је подразумевао спровођење аграрне реформе, ограничење уплива страног капитала, јачање националне економије и демократизацију политичког живота.³ Борба на унутрашњем плану против конзервативних и „реакционарних“ снага била је повезана на спољном плану са борбом против северноамеричког империјализма. Бразил, Чиле, Боливију, Мексико и Перу повезивала је нестабилна политичка ситуација на америчком континенту, која се манифестовала честом сменом председника, доласком на власт војних хунти, привредном неразвијеношћу и економским проблемима: инфлацијом, незапосленостима, штрајковима, смањењу страних инвестиција, паду извоза и стагнацији индустријске производње, отварању питања пласмана производа и прилива кредита, што је водило ка економској, а самим тим и политичкој зависности од САД. Управо је најзначајнији циљ ових држава био да се ослободе политичке и економске доминације САД. Кубанска револуција дала је подстрек за економску и политичку еманципацију и утицала на лидере поменутих латиноамеричких земаља да приступе решавању проблема на унутрашњем плану и да либерализују спољну политику приближавањем несврстаним и социјалистичким земљама. Захваљујући политичко-друштвеним кретањима на америчком континенту, створени су услови за Титову посету Латинској Америци.

Идеја о могућем доласку Тита у Латинску Америку јавила се 1959. године. Иницијативу је покренуо Чиле кроз незваничне канале. Подсекретар унутрашњих послова Чилеа Хаиме Силва у разговору са југословенским амбасадором у Чилеу, Љубом Фаустом, изнео је идеју о Титовој посети Латинској Америци. Фаустов одговор био је негативан, пре свега због присуства Анте Павелића у Аргентини али је ипак свог саговорника упитао да ли то значи да ће председник Алесандри упутити председнику Титу званични позив. Вероватно

² *Годишњак за 1963. годину*, Институт за међународну политику и привреду, 27.

³ АЈ, КПР I-2/17.

под утиском претходног Фаустовог одговора, секретар је дао лаконски одговор праћен латентним прекором – позив се упућује када се зна да ће бити прихваћен. Иза редова се крио став да је југословенска влада била та која је морала дати зелено светло, како би чилеанска, конзервативна влада, донела одлуку да ли ће упутити Титу позив да посети Чиле. Југословенски лидер тада није био заинтересован да посети јужноамерички континент. После успешне „азијске турнеје“, Тито је припремао пут у афричке земље у склопу припрема за Прву конференцију несврстаних за коју се тада још увек није знало да ће бити одржана у Београду, па је један од мотива посете био управо тај. Латинска Америка у том тренутку није била приоритет. Бразил је 1961. године упутио званичан позив Титу да посети ту земљу, али је југословенски председник и даље мислио да Латинска Америка може да сачека. А онда је дошла 1962. година и Кубанска криза за њом. Епицентри међународних криза нису више биле само афро-азијске земље, а Латинска Америка је коначно добила своје место у Титовим спољнополитичким плановима. Позиви за посету, међутим, више нису стизали. Барем не Титу. Упућени су Константину Кочи Поповићу, државном секретару за иностране послове. У току посете Латинској Америци Поповићу је стигао и позив председника САД Џона Кенедија да посети Вашингтон. Кенеди је то вероватно тенденциозно урадио како би избегао антијугословенску кампању. Оно што Титу до тада није пошло за руком, пошло је Поповићу: састао се у Вашингтону са америчким председником.

Посета Коче Поповића Бразилу, Чилеу, Боливији, Перуу, Мексику и САД

Интензивнија билатерална сарадња између Југославије и Бразила, Боливије, Чилеа и Мексика отпочела је педесетих година прошлог века и одвијала се кроз контакте синдикалних организација и узајамне посете делегација. Треба поменути и економску сарадњу Југославије са земљама Латинске Америке, која није била развијена али је постојала обострана намера да се она унапреди. Када је реч о научној, просветној и културној сарадњи, 1961. године потписана је Конвенција о сарадњи на пољу просвете, науке и културе. Политичка сарадња одвијала се кроз присуство специјалних мисија приликом преузимања дужности председника државе, а њеном унапређивању допринела је и посета Коче Поповића Бразилу, Чилеу, Боливији и Мексику 1962. године. Најзначајнији мотив посете државног секретара за иностране послове тим земљама био је политичке природе: јачање личног престижа Јосипа Броза Тита који је био доведен у питање после Кубанске кризе. Коча Поповић је радио на томе да Тито буде позван у посету Латинској Америци, будући да су оставка председника Бразила Жаниа Квадроса и поистовећивање Фидела Кастра са Хрушчо-

вом и Мао Це Тунгом, што се рефлектовало и на Тита, елиминисали раније упућен позив. Значај посете Бразилу огледао се и у томе што је Поповић био први југословенски министар спољних послова у историји југословенско-бразилских односа који је званично посетио Бразил. Он је водио интензивне политичке разговоре са бразилским министром иностраних послова Сантијагом Дантасом и био је примљен код председника Гуларта и премијера Невеса.

У оквиру званичних разговора које је Поповић водио са Дантасом примарно место, на инсистирање Бразила, имало је Заједничко европско тржиште и његов ефекат на привреду земаља у развоју. Бразил је сматрао да је озбиљно угрожен „нелојалном“ конкуренцијом бивших европских колонија у Африци које су биле удружене са заједничким тржиштем и бавиле се извозом тропских производа на западна тржишта. Поповић и његов бразилски колега закључили су да је Заједничко европско тржиште имало озбиљне последице по привреду земаља у развоју. Зато је и био направљен план да се сазове међународна конференција стручњака за економска питања, на којој је требало проучити функционисање тог тржишта и пронаћи мере како би се елиминисале негативне последице. Југословенска влада предложила је Каиро као место одржавања конференције.⁴

Коча Поповић је веровао да је његова посета Бразилу могла дати нов подстрек билатералним односима и јачању сарадње на међународном пољу у циљу учвршћивања мира. Импулс позитивној билатералној сарадњи свакако су дале конвенције о културној и научно-техничкој сарадњи које су потписали Поповић и Дантас. Културна конвенција је предвиђала да ће југословенска и бразилска влада подстицати сарадњу научних установа, уметничких и просветних удружења, размену информација између националних новинских агенција, сарадњу радио и телевизијских станица. Такође је било предвиђено да се путем стипендија и узајамних посета подстакне размена студената, научника и књижевника. Кроз размену ставова о међународној ситуацији двојица министара иностраних послова констатовали су да су погледи Бразила и Југославије у многим питањима били блиски. То се односило нарочито на питања разоружања и интензивније међународне сарадње. Новинар који је присуствовао дијалогу Поповић-Дантас приметио је да су југословенски државници употребљавали термин *активна коегзистенција* а бразилски *тактичарско упоредно живљење*, што је био показатељ да је права природа покрета несврстаности и активне мирољубиве коегзистенције у Бразилу на другачији начин интерпретирана, супротно виђењу Југославије.

После Бразила, Коча Поповић је посетио Чиле. У разговору са министром иностраних послова Мартинесом закључио је да су постојала блиска гледишта о питањима као што су: међународна сарадња у правцу смањивања

⁴ АЈ-112-466, АФП о посети Коче Поповића Бразилу.

затегнутости уз поштовање начела мирољубиве коегзистенције, разоружање, дезатомизација, ликвидација колонијализма, неопходност помоћи у економском развоју неразвијених земаља. Такође је постојала обострана жеља за унапређивањем билатералних односа. Посету су поздравиле све струје чилеанског политичког живота, првенствено због независне спољне политике Југославије коју је и Чиле настојао да изгради. Мартинес је, на крају разговора са Поповићем, изјавио да је уверен да ће подударност гледишта у УН и другим међународним телима бити много већа.

Поповић је затим допутовао у Боливију. Боливијски министар иностраних послова је током посете Југославији потписао конвенцију о културној сарадњи, а са Поповићем је исту допунио једним протоколом.

Са мексичким министром иностраних послова Тељом, Коча Поповић је разговарао о билатералним односима и међународној сарадњи и том приликом констатовали су да постоји висок степен подударности ставова. Главни циљ посете земљама Латинске Америке јесте учвршћивање политичких и економских односа са пријатељским нацијама „који би могли бити конкретизовани споразумима и трговинским уговорима“, изјавио је Поповић у Мексику. Он није желео да коментарише да ли је један од циљева посете било проналажење начина за приступање земаља Латинске Америке групи „неутралистичких“ земаља.⁵

У току посете Латинској Америци, Коча Поповић је добио позив од председника Џона Кенедија да посети САД што је он и учинио. На неки начин је тим позивом положај југословенског државног секретара за иностране послове био ојачан, с обзиром да је он пре Тита посетио Вашингтон. Посета Поповића Вашингтону одиграла се у тренутку када су Москва и Београд отпочели политику зближавања. Кенеди се бојао да то зближавање не нанесе штету југословенско-америчким односима. Лист *Тајмс* је, међутим, оценио да је Коча Поповић допутовао у Вашингтон како би ојачао положај Југославије на Западу.⁶ Амерички председник и југословенски државни секретар разговарали су о Заједничком европском тржишту, берлинском питању, односима Истока и Запада, економској помоћи САД Југославији и могућој посети Тита Вашингтону. Ни Поповић ни Кенеди нису дали званично саопштење о разговорима.⁷

⁵ АЈ-112-468, АФП о изјави Коче Поповић у Мексику.

⁶ АЈ-112-469.

⁷ Исто, АФП о разговорима Поповић–Кенеди.

Посета Јосипа Броза Тита Бразилу, Чилеу, Боливији, Перуу и Мексику

Пут Коче Поповића у Латинску Америку створио је добру климу за будућу посету југословенског председника Латинској Америци. Његовом посетом унапређени су билатерални односи, ојачан је Титов лични престиж, дат допринос даљој афирмацији политике неангажовања у чије се ефекте почело сумњати по завршетку Кубанске кризе и наговештене су могуће теме дијалога Тита са председницима Бразила, Чилеа, Мексика и Боливије.

Главни мотиви посете југословенског председника латиноамеричким државама били су политички и економски. Економски мотиви посете били су у томе да се омогући повећање робне размене, закључе дугорочни аранжмани за поједине производе или групу производа, уклоне административне тешкоће како би се несметано одвијала робна размена, успостави индустријска кооперација. Југославији су била потребна нова тржишта, а земљама Латинске Америке проширење трговинске размене, финансијска и техничка помоћ, а нарочито југословенско искуство с обзиром да су те земље пролазиле кроз привредни и друштвени развитак.

Политички мотиви су за Тита ипак били примарнији. Желео је да исправи негативну слику о себи, да мобилизује латиноамеричке земље као некад азијске и афричке како би се и њихов глас чуо на међународној позорници и у ОУН, где је требало да подрже југословенске предлоге. Проширивање гласачке машине у овом телу за Тита је било изузетно важно јер је по завршетку посете Мексику отишао на XVIII заседање Генералне скупштине ОУН. Тито је настојао да измени, како је веровао, погрешну представу о термину *активна мирољубива коегзистенција* који је у Латинској Америци интерпретиран као *животарење једних поред других* или *тактичарско упоредно живљење* и да представи праву природу покрета несврстаних у чију се делотворност после Кубанске кризе почело сумњати и који се кретао силазном путањом. Терминолошка збрка везана за израз активна мирољубива коегзистенција била је карактеристична и за Бразил и Боливију, иако су те државе уживале статус посматрача на Београдској конференцији. То се може приписати јаком прокинеском утицају домаћих комуниста и још јачем проамеричком утицају десно оријентисаних снага у политичком животу Бразила. Титу је било и више него јасно да поменуте латиноамеричке земље неће успети да укључи у тзв. неутралистички блок, како је на Западу погрешно називан покрет несврстаних. Јачајући лични престиж, Тито је истовремено јачао и престиж покрета несврстаних.

Југословенски лидер сматрао је да ће у Бразилу, Чилеу, Боливији и Мексику пронаћи политичке савезнике. Оптимистичну прогнозу пружало је јачање тенденције тих држава ка вођењу независне спољне политике, активније иступање на међународној сцени, отварање ка прекоокеанским земљама, нарочито

неангажованим, истоветни политички ставови: борба за мир и мирно решавање спорова, невезивање за блокове, коегзистенција, јачање улоге УН, деколонизација, денуклеаризација Латинске Америке, превазилажење јаза између недовољно развијених и развијених земаља, економска равноправност.

За латиноамеричке земље проширивање економске сарадње било је примарније у односу на ширење политичке. Међународне проблеме посматрале су искључиво кроз њихове негативне последице по међународну економију. Залагале су се за мир пре свега због привредног опоравка и конверзије војних буџета неразвијених земаља за помоћ економски заосталим земљама како би се умањио јаз између развијених и неразвијених земаља. Такви ставови Бразила, Чилеа, Боливије и Мексика били су показатељ да је амерички континент придавао већи значај економским последицама Хладног рата у односу на политичке и идеолошке.

Посета Јосипа Броза Тита Латинској Америци трајала је од 18. септембра до 17. октобра 1963. године. Радни део посете обележили су разговори са председником Бразила Гулартом, Чилеа Алесандријем, Боливије Паз Естенсором, Перуа Белаундеом и Мексика Лопез Матеосом. Теме разговора била су мултилатерална и билатерална питања. Мултилатерална питања тицала су се односа Исток-Запад, интерамеричких односа, односа латиноамеричких и социјалистичких земаља, мира, коегзистенције, разоружања, деколонизације, дезатомизације, међународних економских односа, дискриминационих мера у светској економији. Теме разговора су биле истоветне за све државнике и постигнут је велики степен блискости ставова, што је говорило у прилог успешним резултатима посете.

Јосип Броз Тито је као гост започињао дијалог, обавештавајући саговорнике о резултатима посете Хрушчова Југославији. Совјетски вођа је посетио Југославију непосредно пред Титов одлазак у Латинску Америку. Сусретом са Хрушчовим пре, а са Кенедијем по завршетку „латиноамеричке турнеје“, Тито је свету послао јасну поруку: и Исток и Запад. Титов сусрет са совјетским лидером малициозно је интерпретиран од стране реакционарних кругова у Латинској Америци, што је југословенски лидер желео да исправи. Председници Гуларт, Алесандри, Паз Естенсоро и Лопез Матеос били су заинтересовани да сазнају више о Хрушчовљевим ставовима о међународној ситуацији коју су латиноамеричке државе посматрале у контексту сукоба Пекинг-Москва и последица које је он могао имати по јужну хемисферу. Хрушчов је оптимистично гледао на међународну ситуацију у погледу споразумевања са САД и уопште међу великим силама, захваљујући пре свега Московском споразуму, истакао је Тито. Питање Берлина, по мишљењу Хрушчова, тада није било акутно и најбоље је да се оно заледи и да се приступи решавању других проблема. Највише разлога за оптимистичну слику, подвукао је Тито, пружила је промена става совјетског лидера према покрету несврстаних и политици активне мирољубиве коегзистенције.

Велике силе ће усвојити принцип коезистенције као принцип на коме ће почивати међународни односи, уверавао је Хрушчов Тита у Београду и истакао улогу неангажованих земаља и њихов допринос смањењу међународне затегнутости.

Латиноамеричке лидере су бринули политички аспекти на америчком континенту и утицај сукоба Кине и СССР-а на њих. Смањење напетости после потписивања Московског уговора довело је до радикализације левце, што је Кина искористила. Постојао је реалан страх да ће Кина своје субверзивне акције вршити преко Кубе, чиме би њене могућности да потисне утицај СССР-а и афирмише свој расле. Страх је био интензивирач чињеницом да Куба није потписала Московски споразум. На питање како Тито третира проблем Кине, југословенски лидер је дипломатски избегао одговор и склонио се иза Хрушчовљевих ставова. Хрушчов је отворено рекао да је то питање рата и мира, да је Пекинг био против коезистенције и то о питањима на којима су се постизали резултати, да су односи Москве и Пекинга погоршани до те мере да их је немогуће поправити. Била би велика грешка, по Титовом мишљењу, ако би нека сила покушала да тај сукоб искористи као средство притиска на СССР. Тито се уздржао од негативних квалификација Кине, а ни СССР није директно оптужио.

Проблем за који су највише били заинтересовани бразилски, чилеански, боливијански и мексикански председници тицао се неразвијених земаља и био је неодвојив од питања мира у свету, разоружања, дискриминације у економским односима. Тито је констатовао да су латиноамеричке државе имале проблема у привредном развоју, да им је била неопходна помоћ и унутрашња стабилизација, укључујући и демократизацију политичког живота. Неразвијене земље су, по мишљењу Тита, један од главних проблема који утиче на међународну економију и политику и уноси елементе напетости. Сложио се са саговорницима да је неопходно смањити разлику између индустријализованих и економски недовољно развијених земаља и извршити конверзију војних буџета. Економски неразвијене земље нису корисне ни за високо развијене земље јер је њима потребан партнер са економским потенцијалом како би се вршила размена.

Спољна политика Бразила, Чилеа, Боливије и Мексика кретала се у правцу обезбеђивања средстава неопходних за развој неразвијених земаља. Попуштање затегнутости имало је позитивне ефекте који су се огледали у већим могућностима за очување мира, али и негативне ефекте везане за финансирање привредног развоја тих држава. Највећи део финансија потицао је из САД, а оне су помоћ давале како би спречиле да земље Латинске Америке подлегну утицају друге стране силе. Са смањењем затегнутости нестајала је и потреба да се пружа помоћ Латинској Америци. Спољнополитички курс лидера помених земаља био је прилагођен тим потребама и усмерен ка проширивању економске сарадње са неангажованим и социјалистичким земљама.

Југословенско-бразилски економски односи су били подложни осцилацијама. Трговински биланс показивао је суфицит. Обе стране желеле су проширење трговинске размене. Кафа је била главни бразилски извозни артикл за Југославију, али је 1960/61. опао извоз кафе, док су памук, конач, текстил, железна руда забележили пораст извоза. Бразил је из Југославије увозио соду, тракторе, гвоздене и челичне цеви, жицу, вино и ликере. Будући да су се обе државе убрзано индустријализовале, имале су све услове да прошире трговинску размену. Тито је настојао и да са Чилеом прошири економску размену јер су Југославији била потребна тржишта за пласман производа. Велику штету наносило јој је затворено европско тржиште, па је настојала да пронађе решење у оквирима билатералне сарадње не приступајући том тржишту. Боливијци су за Тита имали „скромну“ молбу: да им за потребе њиховог увоза и извоза донира брод, који би био први брод Боливије на Пацифику.⁸ Перу је такође велику важност придавао економској сарадњи са Југославијом, па је председник Белаунде чак и успостављање дипломатских односа условљавао потписивањем трговинског споразума.

Тито је могао бити задовољан резултатима посете, јер је остварио и политичке и економске циљеве са којима је кренуо на амерички континент. Занемарујући негативан публицитет посете, он је био први лидер једне комунистичке државе који је званично посетио Латинску Америку и коме су указане велике почести. Латинамерички лидери земаља су Југославији приписали важну улогу у даљем развоју неразвијених земаља у Латинској Америци, Африци и Азији. У прилог томе да су у Титу видели политичког месију који је био у стању да спаси свет од катастрофе коју је Хладни рат могао изазвати, говори и чињеница да су поменути лидери замолили Тита да се код Кенедија заузме за интересе малих и неразвијених латинамеричких држава, да изложи своје ставове о Латинској Америци и доведе их у везу са субверзивним акцијама Кине у тим земљама. Главни политички циљеви југословенског лидера били су окупљање латинамеричких земаља око идеје кодификације *активне мирољубиве коегзистенције* кроз Уједињене нације као принцип који треба да усвоје све државе и с тим у вези уједињење снага малих земаља у борби за мир и мирно решавање међународних спорова. Такве идеје наишле су на повољно тле у Бразилу, Чилеу, Боливији и Мексику, будући да су те државе желеле да се и њихов глас чује на међународној сцени.

⁸ Аргентина је пристала да Боливији уступи једну луку.

Титова посета САД: и Исток и Запад

Посетом Мексику, Тито није завршио путовање по америчком континенту. Очекивао га је једини сусрет са америчким председником Џоном Кенедијем. Био је то његов први долазак у Вашингтон. Иако је у међународним односима владала позитивна клима, сусрет Тито–Кенеди одвијао се у време заоштрених односа између Београда и Вашингтона због таласа антијугословенске кампање и укидања клаузуле највећег повлашћивања.⁹ Кенеди је Титу тенденциозно упутио позив да посети Вашингтон у време када се Хрушчов налазио у Београду, пре пута југословенског председника у Латинску Америку, како би спречио Тита да заузме антиамерички став, као што се догодило на Београдској конференцији.¹⁰ Најзначајнији део дијалога између југословенског и америчког председника било је Титово изношење утисака о Латинској Америци јер је Тито тада први пут отворено говорио о политичкој атмосфери у Бразилу, Чилеу, Боливији, Перуу и Мексику. Тито је током посете Бразилу, Чилеу, Боливији и Мексику закључио да су све те земље у развоју и да имају огроман економски потенцијал и богатство природних извора, али да их унутрашњи проблеми и политичка нестабилност спречавају да подигну степен економског развитка иако су тежиле ка томе. Политичка нестабилност је била најизраженија у Бразилу. Стога је и Бразил био фактор нестабилности у том региону. Те земље су очекивале издешнију економску помоћ САД и САД су морале да промене начин пружања исте, тј. требало је акценат ставити на развијање природних богатстава тих земаља како би што пре постале равноправни партнери САД у трговини, оценио је Тито. Кенеди се сложио да су политичка и економска ситуација у им латиноамеричким државама незавидне, али је сматрао да су узроци друге природе. Власти у тим државама су због свог „суперационализма“ осујетиле прилив иностраног капитала и тиме онемогућиле привредни опоравак, оценио је амерички председник.¹¹

Кенедија је интересовало да ли је у комунистичким партијама тих латиноамеричких земаља преовладавао кинески или совјетски утицај. Тито није могао да одговори на ово питање јер КПЈ и комунистичке партије латиноа-

⁹ Југославија је повластице те клаузуле уживала од 1881. када је Краљевина Србија потписала први трговински уговор са САД. То нису биле посебне повластице, али је Југославија, као једина социјалистичка држава међу трговинским партнерима САД, имала озакоњен, нормалан третман у трговинским односима са САД. Укидањем КНП-а Југославија је дошла под удар дискриминационих мера којима су биле подвргнуте остале социјалистичке државе.

¹⁰ Д. Богетић, „Прва Титова посета Вашингтону – последњи Кенедијев међународни аранжман“, *Токови историје*, 2007, бр. 1–2, 69.

¹¹ АЈ 837, 1-2/17-8, Забелешке о разговорима Тито–Кенеди; Д. Богетић, „Прва Титова посета Вашингтону – последњи Кенедијев међународни аранжман (17. октобар 1963)“, *Токови историје*, 2007, бр. 1–2, 72.

меричких земаља нису имале никакве контакте. Економска ситуација и политичка нестабилност могле су утицати на то да се прихвати радикалан комунизам Кине, сматрао је Тито.

Најзначајнија тема разговора били су односи Исток–Запад. Кенедија је занимало Титово мишљење о промени совјетске политике до које је дошло у јуну 1963, у правцу наглашавања коегзистенције и споразумевања. У питању је, по његовом мишљењу, била само промена тактике а не дугорочна политика. Титу је вероватно било нелагодно да изнесе своје мишљење, па је дао кратак, дипломатски одговор: *Ни Хрушчов не може увек радити баш оно што жели, као што вероватно ни Председник САД не може увек радити оно што хоће.*¹² Како би демантовао Кенедија, изнео је своја запажања приликом посете Москви 1962. године. Тито је већ тада видео назнаке оног што је Кенеди видео у јуну: тежња совјетског државног врха за миром. Кенедија је и даље занимало шта је проузроковало промену. Промену је, по оцени Тита, проузроковала свест о томе да се свет стално налази на ивици нуклеарног рата услед чега се Хрушчов определио за мир и политику споразумевања.

Тито је говорио и о југословенско-совјетским односима у контексту сталног нагађања о повратку Југославије у источни лагер и њене позиције између Истока и Запада. У интересу Југославије било је да одржава добре односе са СССР-ом и осталим социјалистичким земљама али и са Западом и САД. Сличне интересе имао је и СССР. Хрушчов је приликом своје посете Београду 1963. године закључио да је корисно да има добре односе са Југославијом, пре свега због њене неангажоване позиције.

Када је реч о југословенско-америчким односима, Тито је сматрао да су постојали повољни услови да се прошире економски односи на равноправној бази, а Кенеди је изразио наду да ће амерички Конгрес повољно решити питање КНП-а. Тито је показао разумевање за сложену позицију свог саговорника у Конгресу, везану за помоћ која је упућивана Југославији, те га је обавестио да је Југославија спремна да се убудуће одрекне свих облика даље сарадње који су имали карактер помоћи, јер би се на тај начин унапредила билатерална сарадња. Услов је био да се хитно повуче конгресни амандман којим се Југославији укида клаузула најповлашћеније нације. Тито је такође инсистирао да амерички званичници прихвате његову политичку и економску сарадњу са СССР-ом и Источним блоком, јер је та сарадња доприносила већем осамостаљивању источноевропских земаља од СССР-а, што је уједно била и жеља САД. Кенеди се сложио са оваквим гледиштем.

Тито је на крају разговора позвао Кенедија да посети Југославију, што је амерички председник прихватио изразивши наду да ће околности дозволити реализацију посете. Али, околности то нису дозволиле.

¹² АЈ 837, I-2/17-8, Забелешке о разговорима Тито–Кенеди.

„Лична дипломатија“ Јосипа Броза Тита још једном је положила испит, управо као у Азији и Африци. Поред тога што је афирмисао лични углед, углед покрета несврстаних и успех југословенске дипломатије, Тито се могао уверити у истоветност политичких ставова држава са различитих континената, које је спајале јака жеља за активнијом улогом земаља ван блокова у борби за мир у свету, за коегзистенцију, решавање међународних проблема мирним путем, против употребе нуклеарног оружја, за смањење трошкова наоружања и подизање стандарда. „Латиноамеричка турнеја“ била је наставак азијске и афричке, а све три имале су циљ постизање јединствене спољне политике земаља са три континента. Јосип Броз Тито је пронашао нове партнере који су се налазили на истој политичкој линији као Југославија, саборце у борби за мир и праведније међународне односе. Циљ је био остварен.